

POZSONY VÁRMEGYE NÉPE

Írta Pápay Samu

E munka közoktatásügyi része részletesen kifejti Pozsony vármegye népeinek ethnografiai elhelyezését, a községekre vonatkozó fejezet bevezető része pedig a nyelvterületek kiterjedéséről ad számot.

Ha Pozsony vármegye területét nézzük, azt látjuk, hogy a magyarság legerősebb az Alsó-Csallóközben. Ennek úgy földrajzilag, mint nyelvterületileg természetes folytatása egyfelől a Felső-Csallóköz, másfelől pedig a galántai, szempczi és a pozsonyi járás. A mi tót és német elem e járásokban van, az átszűrődés az e járásokat környező nagyszombati és malaczkai járásokból és Pozsony szab. kir. városból. Ez alól csak a pozsonyi járás és a felső-csallóközi járás a kivétel, mert ide a németek és a horvátok - az előbbiek a XIII. századtól, az utóbbiak a XVI. századtól kezdődőleg - telepítés útján kerültek. Van még egy német nyelv-sziget, mely azonban ma már teljesen eltótosodott, és ez a malaczkai járás felső részén van, hova ú. n. habánusok (hannoveránok) telepedtek le. E községek Nagylévárdtól kezdődőleg feljebb, a nyitrai határszél felé vezetnek és Nyitra vármegyében találják folytatásukat.

E munka már említett részeiben föl vannak sorolva azok a helyek, a melyek hajdan magyarok voltak. Nem akarjuk itt felsorolni azokat az okokat, a melyek e helyek eltótosítására és elnémetesítésére vezettek, mert arról más helyen esik szó; de idézzük Kőrösy Józsefnek, az ismert nevű statisztikusnak egy találó megjegyzését, mely azt mondja, hogy "Pozsonyban partján állunk azon széles magyar tengernek, mely északkelet felé Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Pest, Gömör, Abauj-Torna, Zemplén, Bereg és Ung vármegyék területét borítja, s melynek végső hullámai csak a Mármarosziget mögötti hegláncz alján törnek meg." Ezzel az óriási tót tengerrel, mely magában Pozsony vármegyében 50.6%-ban tót, 8.8%-ban (Pozsonyt nem számítva) német, kell megküzdenie a magyarságnak, mely a vármegye lakosságának csak 39.2%-a. Pedig e tótság hatalmas tengere állandóan mossa a magyar partokat és igyekszik magának tért hódítani; de mióta a magyarság tudatára ébredt a fenyegető veszélynek, azóta kettőzött éberséggel áll őrt a veszélyeztetett partokon, a hol a kultúra, a hazafiság és az államiság fegyvereivel védekezik, és lassan bár, de biztosan tért is hódít.

A magyarok.

A pozsonymegyei magyarság jelleg és jellem tekintetében semmiben sem különbözik a szomszédos vármegyék magyarjaitól. Eltéréseket csak a magyar nyelvhatárokon tapasztalhatunk, a hol a fogékonyabb magyar nép könnyen elsajátítja a tót és német elem kifejezéseit és szokásait, míg viszont nem tagadható, hogy az érintkező vonalakon a tótokon és a németeken is észrevehető a magyar befolyás. E nyelvhatárokon a legtöbb magyar tótul is beszél, sőt egyes használati tárgyainak elnevezésénél tót szavakat használ, míg ugyanez tapasztalható, habár kisebb mértékben, a konzervatívabb és kevésbé fogékony tótoknál is, a kik még inkább a német nyelv-sziget határán sajátítanak el sok német kifejezést, a nélkül azonban, hogy elnémetesednének. Mindennek ellenére mégis tapasztalható, hogy míg a német nyelv-sziget mind szűkebbre szorul és a kis horvát nyelv-sziget már-már elenyészőben van, addig ma már csak a magyar nyelvterület hódít.

A magyarok építkezése.

A magyarság háztája semmi jellegzeteset nem mutat. Itt tulajdonképpen mindenki úgy építkezik, a hogy neki tetszik és a hogy a szomszédjaitól látja, vagy a hogy viszonyai engedik. Mégis van az építkezésnek egy típusa, melyről a vármegye magyarjai között a legtöbb ház mintáját veszik. E típus szerint a ház nem az utca szélességében, hanem az udvar hosszában, mindenestől egy fedél alá van építve. Elöl az utcára van a tiszta szoba, a "nagy

lakás" vagy "első ház", mely néhol ajtajával az utcára néz. Utána következik a konyha, azután az udvari szoba, vagyis a "hátsó ház", ezt követi a kamara, ezen túl van az istálló, mögötte pedig a pajta és a kocsiszín, melyek legtöbbször nem a többi ajtónyílással egy vonalban, hanem az épület végén van az ajtaja, vagy a nyílása.

A házak fedése ma már legtöbbször cserép, mert új háznak náddal vagy zsuppal való fedését a hatóság nem engedi meg. Oly helyeken, ahol könnyebben jutnak fazsindelyhez, ezzel fedik házaikat. Zsupfedés tehát csak a régi házakon látszik, ellenben nádfedés csak itt-ott, a Csallóközben, a náddús vidékeken. A fedés minden esetben teljesen sima.

A németek építkezése.

A vármegye német lakosainak a házai szintén ilyenek. Ha itt-ott eltérést találunk, az lényegtelen és legtöbbször csak annyiból áll, hogy a pajta nincs a házzal egy fedél alatt, hanem külön. Lényegesebb eltérést csak a pozsonyi járásban, Dévényben találunk, ahol az istálló külön fedél alatt és a lakóházzal szemben áll.

A tótok építkezése.

A vármegyebeli tótok építkezése a vármegye nagyobb részében szintén nem tüntet föl nagyobb eltérést, csak itt-ott találjuk az istállót vagy a kocsiszínt, vagy mindkettőt külön fedél alatt. Csak a malaczkai járásban és a pozsonyiban látni egyes falvakban nem az udvar hosszában, hanem utcahosszat elterülő házakat. Ezeknél az épület közepén van a bejárat, és az ajtón innen balra az egyik, jobbra pedig a másik lakószoba, mellette a konyha, utána a kamra, azután az istálló, mellette a nyitott kocsiszín és ennek a fedele alatt a disznóól is. Némely helyen az utcai bejárat a konyhába nyílik, de a legtöbb helyen folyósora. Itt-ott kevés diszítést is látni a házakon, de inkább csak a régebbieken. A nagyszombati járásban fekvő Fenyves községben a házak falát kék, zöld és sárga virágokkal és keresztet vagy kelyhet ábrázoló mintákkal díszítik. Hasonlóképp díszítik a járásban a szerediek és a selpőcziek is a házaikat, különös kedvvel tulipánokat festve a falra. A szempczi járásban a leggyakoribb faldiszítés a kereszt vagy a kehely és a díszítéseket rendszeren a két ablak között alkalmazzák.

Kapuzat. Előkerterek.

Miként a ház, azonképpen a házak kapuzata sem mutat semmi jellegzeteset a vármegyében. Fölötte egyszerű és főképpen czélszerű. A mi díszítést itt-ott látunk, az nem jellemző és az ácsnak mindig és mindenütt egyenlő mintája. A vesszőből font kapuk ritkák. A legtöbbje síma deszkakapu, néha rácsos is, de jellemzően faragványosat, cifrát, vagy kifestettet ritkán látni és ha igen, az csak kivétel. Előkerterek tekintetében sem lehet szabályt megállapítani. Ez is tisztán csak az egyéni ízlés és a hely dolga. Némely helyen tíz vagy tizenöt előkert nélkül való ház között egy előkert látható. Néhol meg a községnek valamelyik poros vagy túlságosan zajos utczarése kényszeríti a lakosokat, hogy a túl széles, poros úton a házak elé előkertereket és azokba fákat és bokrokat ültessenek, amelyek az utcai szobát a fölkapart portól némileg megvédik. Természetes, hogy ebbe belejátszik a virágok és a fák iránt való szeretet is, de az utóbbit inkább a tótoknál és a németeknél tapasztaljuk, mert a magyar paraszt kevésbé

szereket az árnyat adó fát, melynek árnyéka, ameddig terjed, a növények fejlődését hátráltatja. Azokban a magyar falvakban, ahol itt-ott előkerterek vannak, ritkán látunk ezekben fát, de annál több virágot.

Építési és fedőanyag.

Mint már a népmozgalmi statisztikában is láttuk, a házak anyaga, amelyből azok épültek és a házak fedőanyaga is, csak a megyei átlag szerint állapítható meg. Használtak itt össze-vissza mindenféle anyagot. A legtöbb mégis a téglá, mert a vármegye minden járásában, egy-egy nagyobb középpontban vagy uradalomban vannak olyan téglagyárak, vagy legalább téglágyárak, amelyek könnyen megközelíthetők, annyira, hogy még a kőborította vidékeken is, ahol majd mindenütt van kőbánya és a követ potom áron fejtik, majdnem annyi a téglából,

mint a kőből épült ház, sőt a legtöbb helyen 231több is. Kevés oly helység van, a hol téglából épített házat ne találánk, de tény, hogy viszont a vályogból épített házak száma a legnagyobb, mert ez a legolcsóbb és a legkönnyebben beszerezhető. Vert falat, fecskerakást csak itt-ott, elvétve találunk és annak tulajdonosa bizonyára földhöz ragadt szegény ember. Nem találunk bizonyos megállapodott szokást a csúcsfalak tekintetében sem. Ebben sincs semmiféle rendszer. Vannak községek, a hol e tekintetben oly összevisszaság van, mely majdnem érthetetlen és még az egyéni ízléssel sem magyarázható meg. Még a legjobb benyomást azok a községek keltik, melyeknek házai valamely nagyobb tűzvész után egy időben, majdnem egyenlő módon újra épültek. Ezek czélszerűek és csinosak ugyan, de nem jellemzők és e tekintetben a magyarok, németek és a tótok építkezési módjában különbség nincsen.

A habánusok házteteje.



Nagylévárdi habánus-ház.

A szalma- és nádfedelű háztetők simák; a habánusok azonban a fedésnek egészen különös módját alkalmazták és még most is vannak oly régiebb habánus-házak, a hol ez az érdekes, de külsőleg a többtől alig különböző háztető látható. Ők ugyanis tűz ellen akként biztosítják házaikat, hogy midőn a tetőt zsuppal földik, az alsó vastag szalmaréteg fölé

több hüvelyknyi vastag agyagréteget tapasztanak és e fölé helyezik azután a második szalmaréteget. Természetes, hogy abban az esetben, ha a tető belülről gyúl ki, a belső szalmaréteg fölött fekvő agyagréteg jó ideig meggátolja a lángok kitörését, annál inkább, mert az agyagréteg következtében a levegő is jobban el lévén zárva a tűz fészektől, az nem terjedhet oly rohamosan. A mikor pedig a tartógerendák elégték és a tető beszakadt, az agyagréteg elnyomja az égő zsarátnokokat, a nélkül, hogy az épület padmalyát átszakítná. Viszont ha a tető kívülről gyulad meg, a legtöbb esetben könnyebben olthatják el, mert a közbeeső agyagréteg meggátolja a tetőzet gyors beégését. Mindez azonban csak a régiebb építésű házakra nézve áll, mert újabban az egész vármegyében már csak cseréppel, zszindelylyel, vagy éppen palával földik a házakat. Különösen ez az utóbbi fedésmód kezd mindjobbban terjedni, mert a máriavölgyi palabánya nagyon olcsón adja az ily kisebb házak földésére föltötte alkalmas másod- és harmadrendű palatáblákat.

Magyarok ruházata.

A magyarok ruházata tekintetében semmiben sem különböznek a szomszédos vármegyék magyarjaitól. Legföljebb az egyes ruhadarabok elnevezésében mutatkozik itt-ott némi eltérés és valamely idegenszerű elnevezés. Befolyással van erre többé-kevésbé a vidék is, a szerint, hogy az valamely idegen nyelvhatárhoz közelebb vagy távolabb esik-e. Mégis még a tiszta magyar Alsó-Csallóközben is találunk a tiszta magyaros elnevezések mellett idegen hangzású elnevezéseket is. A kabátot a legtöbb helyen *dókánynak*, a mellényt *pruszliknak*, a felső kabátot *köpönyegnek* nevezik, habár az kabát és nem köpeny. Az inget *ümeg*-nek, míg az

asszonyok pendely helyett *pintű*-nek modják. A derekat *otthonkának*, a kötényt *ketín*-nek, a kabátkát pedig *reklínek* nevezik. Felső-Csallóközben ezeken kívül a *kaczabajka* és a *röpülő* elnevezés is járja, míg Uszoron a derekat *juppkának* is nevezik. Ugyanott a férfiak a mellényt a pruszlikon kívül *lajbinak* is mondják és a német szabású nadrágot *bugyogónak* hívják. Találón és jellemzően nevezik el a nem zsinóros csizma-nadrágot: *kancza-nadrág* néven. A köpenyt *burnusznak* mondják, és az *esernyőt* *német-köpönyegnek*. A galántai járásban szintén találunk néhány jellemző elnevezést. Itt nem a mellényt, hanem a kabátot nevezik *lajbinak*. A szövetből készült, hosszú télikabát *mexiko*, nyilván a mentschikoff után. Az asszonyoknál és a leányoknál a testhez álló derék neve *magyarka*, a bővebb deréké: *brúz*, blúz helyett, de *lekötőnek* is mondják. A fejkendő itt *keszkenyő*, a zsebendő *kiskeszkenyő*, míg a nagykendő *nagykeszkenyő*. A fejkötőt *fikető*-nek ejtik ki. Taksonyban, de máshol is, a testhez álló kiskabátot *kaczabaj*-nak hívják, míg a bővebb kiskabátot *röpülőnek*. Zsigárdon a kimenő-ruha a németes nevű *kefurt*, míg Galántán a derék egy német *agrádi* névvel nevezik. A magyarok viselete egyszerű és inkább a sötétebb kelméket kedvelik, mint a világosat. Természetes, hogy ez alól, mint mindenütt, úgy itt is a fiatalság kivétel. A himzést is csak kis mértékben alkalmazzák és diszkrét módon; selymet azonban sok helyen viselnek, különösen fejkendőben és a derékon, melyhez azonban sok helyütt bársolyt is használnak. Lábbeli tekintetében a fiatalabbak, különösen a kik tehetik, jobban szeretik a ránczos szárú csizmát, mint a közönségeset, míg az asszonyok és a leányok télen csizmát, nyáron meg, munkán kívül, czúgos és fűzős cipőt viselnek. Az asszonyok és a leányok, ha viselnek is ékszer, az csak egyszerű és rendszerint vásári portéka.

Németek ruházata.

A vármegyebeli német községekben a ruházat tekintetében semmi fölemlítésre érdemes sincsen. Egyedül Dévényben találunk még a régi, szép népviselet nyomaira. Ez a férfi-viselet sötétkék posztóból készült. Gazdag világoskék zsinórzattal kivarrott feszes magyar-nadrágból és világoskék posztóból, de csak derékig érő posztó-kabátkából állott, mely utóbbi a válltól kezdve végig, sűrűn fölvarrt két ólomgombsorral volt díszítve. Ezt a kabátot *spenczernek* nevezték. Egyéb jellemző viselet vagy elnevezés nincs, ha csak azt nem említjük meg, hogy a torcsiak a vászomból készült nadrágot *reithose*-nek, vagyis lovaglónadrágnak nevezik, pedig sohasem használják annak.

Tótok ruházata.

Sokkal díszesebb és czifrább a megyebeli tótok, de különösen a tót asszonyok és leányok viselete. A megyebeli tótok viseletének Cziffer a középpontja. Ez adja a divatot és e község és vidéke tartja is fenn az e vidékbeli díszes népviseletet, mely nemcsak élénk és czifra, hanem költséges is. A mi tót népviselet ettől eltér, az csak annyi, hogy a szegényebb tót vidékek lakosai hasonlóan, de egyszerűbben járnak. A czifferi és cziffer-vidéki népviselet hatása csak a távolsággal csökken fokozatosan. E népviseletet tulajdonképpen nagyszombatvidékinek nevezik, mert tényleg itt fekszenek azok a községek, a hol e viselet otthonos. És míg más városok közelségében azt tapasztaljuk, hogy a városi viselet, különösen az alsóbb néposztályé és a városban szolgáló cselédeké, mindig hatással van a várost környékező községek lakosainak viseletére, melyet rendszerint régi eredetiségéből teljesen kiforgat, addig ezt a jelenséget Nagyszombat vidékén alig lehet észlelni, mert habár Cziffer elég közel esik Nagyszombathoz, mégis e viselet középpontjául tekinthető, mely eredetiségéből és díszéből az idők folyamán nemcsak hogy nem veszített, hanem nyert, mert a czifferi és a cziffer-vidéki leányok mind kitűnő himzők és gondoskodva van arról, hogy ez a jó tulajdonságuk ki ne vesszen, sőt ízlés és tudás tekintetében fokoztassék. Gondoskodik 233erről az Izabella főhercegnő védnöksége alatt álló megyei házi-ipari egyesület, mely itt Hollósy Mária szakszerű vezetése alatt himző-iskolát tart fenn, a honnan népies és egyszerű himzéseken

kívül, már oly ritka műbecsű és nagyobb szabású műhímzések kerültek ki, melyek a szakembereket is bámulatba ejtették.

Czifferi hímzőleányok.

E vidéken a legények felső ruhája rendszerint sötét színű posztó, a nadrág legtöbbször fekete. Nyáron nem viselnek kabátot, hanem csak mellényt, mely rendszeren kék selyemből készült, nagy színes virágokkal, míg az ingujjat szélesen hímzett kétszínű sáv veszi körül. A



leányok cifra rövid derekat viselnek és ugyancsak szélesen és gazdagon hímzett ingujjakat. A kötényük rendszerint fekete, alsó részükön csipkével és színes hímzéssel díszítve. A menyecskék arannyal dúsan hímzett fejkötőt viselnek, csipkés ingvált és ingujjat gazdag aranyhímzéssel. Kötényük szintén fekete, kék és fehér, vagy másszínű selyemhímzéssel. Övkötőjük rendszeren rikító színű virágokkal díszített zöld selyempántlika. A derék a fűzőhöz hasonlít és szintén feszesen simul a testhez. A felső szoknya alatt rendszerint több keményített szoknyát viselnek, hogy a felső szoknyának szebb fekvést biztosítsanak. Felsődióson az ünnepi díszruha ránczos színes szoknya, mely egyszerű rózsaszín kelméből, hamvasszürke félselyemből, vagy fekete posztóból készült és alsó peremén kék bársonnyal van díszítve. Az e szoknyához alkalmazott lajblí, az előbb említett fűzőszerű derék, piros, zöld, kék stb. selyemből készült és - mint a fűző - zsinórral van befűzve. A szoknyára jön a félselyem atlaszból vagy más kék kelméből készített keszkenő, mely szélein és alsó végén színes csipkével van díszítve. A keszkenőkről színes szalagok függenek le, melyeket gombostűkkel erősítenek a szoknyához és elől csokoralakba kötnek. Elég díszes azonban a pozsonyi járásban fekvő Szőlős község tót népviselete is. A legény vörös-, fehér-, zöldszalagos fekete kalapot visel, s élénk színű virágokkal mintázott zöld selyem mellényt; az ing eleje fehér selyemmel dúsan van hímézve s ezt zöld és sárga selyemhímzés tarkítja. Ilyen az ingujj alsó része is, mely csipkével is díszítve van. A középkorú férfiak kis fekete ezüstmegő kabátot viselnek, apróvirágú, fekete bársonymellényt, mely kétoldalt fölvarrott kék szalaggal van díszítve, továbbá kéksujtásos fekete nadrágot. A csizma felső szélét kék bőrszegély szegi. A koros férfiak mellénye és nadrágja kék zsinórzatú, míg csizmájuk felső széle széles vörös bőrszegélylyel van ellátva. Télen hosszú báránybőrbundát és fekete báránybőrsapkát viselnek. A leány széles, cifra vörös fejszalagot visel, mely alul három keskeny, cifra szalag néz elő. A pruszlík kék alapon, arany, ezüst, sárga, vörös stb. kivarrással és szalagfölvarrással van díszítve. Nyakdíszje fehér alapú, de élénk virágú széles selyemszalag. Hosszan lelógó deréköve ugyanolyan. Fehér köténye alsó részén cifra, és csipkével van ellátva, ingvállja pedig arannyal van kihímézve, melyet kevés vörös, zöld és kék hímzés tarkít. Zöld posztószoknyájára, alul, széles kék szalag van fölvarrva. A fiatal asszony viselete olyan, mint a leányé, csak sokránczú fehér fejkötőt is visel, hátul hímzéssel, aranydíszszel és cifra szalaggal. A korosabb asszonyok fehér fejkendőt viselnek, nagyvirágú kék pruszlíkot, sötétkék szoknyát, középen arany-, vöröszöld csipkebetétes fekete kötényt, de télen a fejüket bekötik és vöröszöld díszítésű báránybőrbundát viselnek, melynek kézelője fekete. A fiatal férfi és a legény viselete között csak annyi a különbség, hogy szalag nélkül

való kalapot hord, és hogy az inge eleje arannyal van kihimezve. Elég díszes a stomfai népviselet is. Itt a legények egy része galamszürke posztókabátot visel, míg a nadrágjuk magyarosan zsinórral kivarrt kék posztónadrág. A mellényük kék selyemből készült és vörös s kék csipkézett fűrészszegélylyel van beszegve. A leányok szoknyája kékes virágokkal diszített fehér kelméből való. Égszínű atlaszkötényt viselnek, vékony, sárga selyemcsíkokkal. A pruszlukuk is ugyanolyan kék. Az ing csipkés dudorujjakkal van ellátva. A kötényt széles rózsaszínű selyemszalag tartja. Nyakcsokruk is rózsaszínű széles selyemszalag, fehér himzéssel. A menyasszonyok itt pártát viselnek, mely hátul sokszínű széles szalaggal van diszítve, a mentéjük kék, kék zsinórzattal kivarrva és fekete bárányszegélylyel diszítve. Az asszonyok nagyjából zöld szoknyát viselnek, széles sárga selyemsávokkal. A pruszluk kék. Fejüket magas szegélyű, ránczozott tilangléből készült fejkötő födi, alatta rózsaszín szalag és fölötte fehér csipkefejkendő. A szoknya elejét fehér csipkekötény födi.

A malaczkai járás népviselete, különösen a felső, magasabban fekvő részén már sok tekintetben eltér az itt leírtaktól. Detreköcsütörtök vidékén a férfiak piros-fehér szegélyű szürt viselnek, téli időben pedig bárányszegélylyel bélelt, térden alul érő, hátul kissé cizfrán kivarrt bekecset. Ilyet viselnek az idősebb nők is, csak hogy valamivel rövidebbet. A férfiak rendes ünneplője a kék posztóból készült felsőruha, melynek kabátja ólomptitke-gombokkal, a tehetősebbeknél pedig ezüstgombokkal van ellátva. Nadrágjuk vitézkötéses és magyaros. A nők szoknyája és mellénye többnyire világoskék atlaszból vagy selyemből való és a szoknya csak térden alul ér. Ingujjuk himzett és a kötényük fehér. Lozornón az asszonyok és a leányok a hajukat a fejtetőn kerekbe göngyölítik, és hogy biztosabban és feszesebben megálljon, a hajuk közé zsupszalmát fonnak.

Horvátok ruházata.

A vármegyében fekvő kis horvát sziget népviseletéről nincs sok mondanivalónk. Az egyes ruhadarabok elnevezéséhez vegyesen horvát és tót elnevezéseket használnak, sőt találkoznak németes hangzású elnevezések is, mint a jankli, lajbik és rekel. Az első: férfikabát, a második: női mellény, a harmadik: női kabát. A férfiak fekete színű szövetből készült ruhát viselnek, melynél a legények nadrágja vörös zsinórzattal, az idősebb férfiaké pedig kék és fekete zsinórzattal van kivarrva. Felöltőnek fehér bőrből készült gubát, szürt és bundát viselnek. A szür gallérja vörös szövettel van beszegve, a bunda alja, háta és az ujjak alja pedig fehér bőrdiszítéssel van kivarrva és késsel beszegve. Az asszonyok és a leányok hétköznapi viselete kék kelme, az ünneplő pedig fekete, kék és zöld posztó. Az ebből készült szoknya alsó részére szalag van fölvarrva, kabátjukat és mellényüket pedig selyemmel és bársonnyal diszítik. Az ünneplő derék és az ujjasok válla selyem- és aranyhímzéssel van diszítve.

Népszokások a magyaroknál.

A pozsonymegyei magyarok élete egyszerű. Az ünnepi szokások lassanként kiveszőben vannak és ma már csak azok általánosak, a melyek az egész országban mindenütt szokások. Csakis a három "szükség" az, a mely bizonyos ceremóniával jár. Ezek a keresztesítés, melyet "első szükség"-nek neveznek; ez azonban ma már a legtöbb helyen egészen egyszerűen megy végbe, de azért az ú. n. komatál majd mindenütt dívik. A házasságkötés a "második szükség", míg a "végső szükség" halálzás esetén áll be, a mikor rendszerint 235halotti tort ülnek, a legtöbb esetben azonban ez is csak a legszűkebb családi körre, vagy csak a temetésen funkcionált egyének részvételére szorítkozik.

Házasság.

A legfontosabb a "középső szükség", a házasság, a melyet mindenkor nagy ceremóniával és ünneppel tartanak meg. A házasság főszereplői az érdekelt vőlegény és menyasszonyon kívül a vőfélyek, a kiknek ily alkalmakkor nagyon fontos szerep jut. Az első az esküvőre hívogató. Ezt többnyire prózában, de néha, ritkábban, verses alakban, rendszerint a lakodalom

előtt való vasárnapon szoktak elmondani. Szövegét majd mindenütt az u. n. "Vőfélykönyv"-ből veszik.



Szőlősi népviselet.

Az esküvő és a lakodalom a következőképpen szokott lefolyni. Először a lakodalmos nép a vőlegény házához megy és a vőlegényt muzsikaszó mellett kíséri a menyasszony házához. Ott a vőlegény násznagya kikéri a menyasszonyt a szüleitől vagy esetleg a gyámjától, a mire a

menyasszony násznagya felel. Erre a menyasszony bokrétát nyújt a násznagyoknak. A vőlegény a násznagyok, a menyasszony pedig a koszorús-leányok kíséretében, muzsikaszó és pisztolydurrogatás közt mennek esküvőre és onnan a lakodalmos házhoz. A lakomán az asztalfőn ül a menyasszony, mellette két oldalt a koszorús-leányok és azután a násznagyok, a kikre a menyasszony őrizete van bízva. Minden tál étel fölött a vőfély víg mondókákat mond, a lakoma vége felé a szakácsné ú. n. kásapénzt szed, a muzikusok pedig tányéroznak. Ha ez megtörtént, a vőfély a menyasszonyt tánczra akarja vinni, de azt még nem adják ki, hanem előbb a koszorús-leányokat és csak ha ezek kifogytak, a menyasszonyt. A vőlegény a lakoma alatt nem ül az asztalnál, hanem másutt. Éfélkor leveszik a menyasszony fejéről a menyasszonyi koszorút és fölteszik helyette a fejkötőt. Mikor ez megtörtént, a vőfély behívja a vőlegényt és egy mondóka elmondása mellett átadja neki a fiatal asszonyt, mire a menyasszonyi táncz veszi kezdetét. A menyasszony minden vendéggel tánczolni tartozik, ezek azonban a menyasszonyi tánczért *pólya-kötőre* való pénzt tartoznak neki adni. Ezután a násznagyok és a vőfélyek lemondanak addig viselt tisztjükről és a mulatság tovább folyik. A vacsora ilyen alkalmakkor, különösen a módosabbaknál, nagyon bőséges és gazdag. Van tyúklevés, marhahús paradicsommal, káposzta disznóhússal, sült húsok, fonott lepény, kalácsok, czukorsütemény, sőt már a torta is kezd tért hódítani. Az ital bor, néha sör is. Sok helyen a tea és a fekete kávé is járja.

Nagymácsédon ilyen verses leánykérő van:

"Messze földről gyüttünk Isten igazába, - Hogy kicsinyt pihenjük begyüttünk e házba. -
Hogyha befogadnak megköszönjük szípen - S ha elutasítanak, nagy lesz ránk a szígyen."

Erre a vendégeket ülésel kínálják.

"Az Isten áldása szájjon mindnyájunkra, - Egész életünkre s vígre halálunkra. - Csihar János
uram, kedves hitőtársam, - Önökhöz van már most mindnyájunk szólása."

Erre biztatják, hogy hát csak tessék beszélni.

"A zúristen rendíte a szent házasságot, - Midőn teremtette az keret világot; - Mikoron
Ádámot méjjen elaatatta, - Ódala csontjából az asszonyt alkotta. - Meg is áldá üket, hogy
szaporodnának, - E tágas világnak lakókat adnának. - Megváltó Istenünk is szinte ezt tette, - A
szent házasságot szentsígnék rendíte. - A mi falunkban is így szokás eejárni, - Mert vagyunk
minnyájan az ú tanítványi. - E szent rendölísnek tennünk mi ölöget, - Hogyha mi önöknél
találnánk jó helet. - De mi azt gondótuk, hogy itt leány is van, - És nem látytyuk ütet sehol a
szobában. - Könyörgenénk tehát egész böcsülettee, - Legyenek irántunk annyi szeretettee, -
Hogy lássuk a leányt, azt a szíp virágot, - Ki a Szőke Márton szívéen sebet vágott. - Hogy
járásunk igaz, tiszta a szándíknak, - Isten szent nevíre bátran hivatkozunk.

Erre bevezetik a leányt.

"Te Isten kípire és annak dicsőségire e háznál jámbor körösztiny szülőktől és pedig körösztiny módon főnevetetett virágszál; - e mi mostani idegyüvetelünk okát és istenes szándékunkat már hallhattad és megérthetted, hogy mi ide mi vígre gyöttünk. Azért hát mindnyájunk nevében főkérdeszlek, hogy van e kedved ezen böcsületes ifjú legényhez hozzámenni házastársul és a kezedet mernid-e neki nyújtani?"

Ha a leány igent mond, akkor kezét fog a legénnyel és azután minden vendéggel; míg a kézfogás tart, a kérő így szól:

A minden áldások Istene álgya és tartsa meg ezen új házaspárt egymáshoz állandó és tökéletes szeretetben és zabolázza meg a zúristen mindazon ártalmas és rossz nyeeveket, kik őket ezen házassági íletben megháborították. Addig is, míg eléri azt a szent üdőt, mejben a hitnek erős lánczával az isten házában az egyházi személ által eeválhatlanul egybe köttetnek. És azután ijjenek galambi páros íletben, melyek kívánunk nekik, minden részről idegyűlt atyafijak és mongyuk minynyáján: Engegye a zúristen, dicsősíges Jézus Krisztus!"

Néhol, mielőtt az esküvőre indulának, a vőfély a két násznagynak egy tányéron két összehajtott fehér keszkenőt ad át, melyekben egy-egy rozmaringszál van és az átadásnál a következőket mondja:

"Kedves menyasszonyom átalam ezen fehér keszkenőbeli ajándíkot nyújtván annak emlékire, hogy midőn Jézus Krisztus az emberi nemet megváltani szándíkozván, eetőtven Jézus 32 esztendőt, következőképpen a 33-at betőtven, sok kínok meg szenvedések között, minek utána tulajdon vállalai között a magas körösztot a Kálvária hegyire fővitte és ott szent íletit miérettünk letette, nem vót, a ki kegyössígee viseetetett vóna hozzá más, mint szűz szent Veronika. Ez látván Krisztusnak víres fődagadt szent kípit, egy fehér keszkenőbelit ajándíkozott, nyujtván Krisztus urunknak, ki ezee szent kípit megtörűte és szent kípit rajta hatta és a keszkenőt szent Veronikának visszaadta, ez meg egisz íletiben nagy böcsületben tartotta. Násznagyurak is, ezt a fehér kendőbeli ajándéket, ha megkaptyák, eesőbbben is a kípüket törőjjék és jusson az eszükbe Krisztus urunk kínszenvedése meg halála, hogy érettünk haat meg a magos körösztfán."

Vajkán, az esküvő után, a korcsmába való menetkor, a vőfély a következő verssel buzdítja a jelenlevőket:

"Mínthogy már a nagygyán átalestünk, - Vigagygyunk; ölig vót, ha eddig pityeregtünk. - Eddig is így vót ez, ezután is így lesz, - Megtugygya ezt, ki még felesíget nem vesz. - Nosza hát N. koma a húrod pöndűjön, - Úgy, hogy a menyasszony füle megcsöndűjön. - Húzd el azt a híres Rákóczy-áriját, - A mit tanút, mikor vívta Belgrád várát. - Lám hiszen nem látsz itt, egyet is apácát, - Járjunk hát immáron vőlegényünk tánczát. Dicsírteessik a Jézus Krisztus.

Éppen ilyen figurával jár a korcsmából való kiszólítás és a vacsorához hívás. Természetes, hogy az esküvő előtti menyasszony- és vőlegény-búcsúztató is szokásos, de ezt, t. i. a búcsúztatók hosszú mondókáit ismert vőfélykönyvekből veszik, úgyszintén a vacsora fölötti mondókákat is.

Szemeten a menyasszonytáncz előtt próbára teszik a vőlegényt, vajjon megismeri-e új hitvestársát? E célból fiatal felesége helyett tetőtől-talpig letakart leányokat vezetnek eléje, hogy találja ki, melyik az ő társa? Van aztán nagy kaczagás, ha más leányt néz a társának. Csak mikor végre megtalálta a feleségét, akkor kezdődik a menyasszonytáncz. Itt az ez alkalommal begyűlt pénz nem a menyasszonyt illeti, hanem a vőfélyt.

A németek keresztelési szokásai.

A németek között a felsőcsallóközi németek szokásai a legérdekesebbek. Ezeknél, különösen Hidason, a keresztelési szokás a következő: Az újszülöttet, mint másutt is, a keresztanya viszi

keresztvíz alá, de rendszeren a keresztapa is elkíséri. Ha a keresztelés délelőtt volt, szűk családi körben villásreggeli van, ha pedig délután, akkor ozsonna. Keresztszülői tisztségre csak olyanokat kérnek föl, a kiknek hasonló körülmények között a szülők viszontszolgálatot²³⁷tehetnek, vagy mint mondani szokás: *összekereszteltetnek*. E szempontból tehát a komahívásnál a vagyoni állapotra nincsenek semmi tekintettel, mert a fődolog, hogy a kölcsönös komák egyidőbeli házasok legyenek, vagy még helyesebben, a lánykori pajtások szoktak leginkább egymásnak a komaasszonyaivá lenni. A keresztelésnél ajándékot nem adnak, hanem a komaasszony a gyermekágyas részére főzni szokott. Háromszor-négyszer visznek a gyermekágyasnak enni, rendszeren annyit, hogy az egész családnak két-három napra is elég.

Németek lakodalmi szokásai.

Szentjános-vidéki népviselet.

A lakodalmat illetőleg a következő helyi szokás dívik: A leánykérés mindig éjjel történik. Nehány nappal az eljegyzés előtt előbb a vőlegény valamely idősebb nőrokona kérdezősködik a leánynál, azután szüleinél, hogy az illető legényt szívesen látnák-e kérőül? Kedvező válasz után a legény este megjelenik a lányos háznál, a hova magával viszi egyik férfirokonát násznagyul. Ez azután órahosszat beszélget sok mindenféléről, csak jövetelének tulajdonképpen okáról nem. A társalgás benyúlik a késő éjjeli órákba és csak ekkor áll elő a násznagy a leánykéréssel; de ez is csak rövid szavakban történik. Az igenlő válaszra elhívják a legény szüleit is és néhány pohár bor barátságos elköltése után távoznak. Sem a kézfogásnál, sem az esküvő előtt "móringolás" nem történik. A vagyonkérdés mindig a szülők dolga, a kik e tekintetben csak később, néhány évvel a házasság után intézkednek.



Mihelyt a kézfogás megtörtént, a jegyesek a rokonságnak a lakodalomra való meghívásáról gondokoskodnak. Ezt rendszerint a kézfogásnál beszélik meg, és mert az egész falu összevissza rokon, nagy fejtörést is okoz. A meghívandókat úgy a vőlegény, mint a menyasszony a lakodalmat megelőzőleg minden héten legalább egyszer, sőt többször is meghívni köteles. Ha valakit az eljegyzés után következő napokban nem hívtak meg, hanem csak a második vagy a harmadik héten, azt már hiába hívogatják, mert nem megy el a lakodalomra. Az örökös tessékelés, unszolás, hívogatás a hidasiaknál elengedhetetlen. A vőlegény és a menyasszony még a lakodalom napján, az esküvő előtt is kénytelenek sorba bejárni a hivatalosokat (talán már tizedszer), mert különben ezek el nem jönnek.

A meghívottak parádében jelennek meg. Az asszonyok mind bodros fejkötővel, a férfiak meg fekete posztóruhában, de kivétel nélkül mind *új ingben*. *Az a férfi, a kinek új inge nincs, lakodalomra nem mehet, de nem is megy*. A fiatalság szintén ünneplősen, a lányok és lányok rendszerint koszorúval a fejükön, fehér ruhában, a legények fölbokrétázva, fölpántlikázva; de valamennyinek egy-egy rozmaringszál van a kezében, a férfiaknak a kalapjukban is. A rozmaringból még az esketést végző papnak és a kántornak is ad valamelyik koszorúlánny az oltár előtt.

Szokott egy-két vőfély is lenni, de ezeknek a szereplése mellékes. Esküvőre a násznép páros sarokban vonul, zeneszó és pisztolydurrogatás között. A lakodalmi menetet az egész falunak látni kell; azért az ily napon nem sokat dolgoznak még a hivatlanok sem, mert többnyire az utcán kószálnak és úgy kurjongatnak és rikongatnak, mintha csak megfizették volna őket.

Esküvő után a násznép ugyanabban a rendben tér vissza a menyasszony házához, a hol az ebéd várja. Ez rendszeren 8-10 fogásból áll. A vendégek azonban csak a levest és a híg ételeket szokták elfogyasztani, míg a peccenyét, süteményt stb. a tányérjukon halmozzák föl és ebéd végeztével az asszonyok az otthonmaradottak számára hazaviszik. Az ebédet követő táncmulatság rendszeren másnap délig szokott tartani. Itt is szokásban van a vőlegény próbatétele a menyasszony előtt és az akkor begyűlt pénz pólyakötőre való. A vőfélyek mondókái rendszerint fordításai a magyar vőfélykönyvekben olvasható verseknek.

Tótok keresztelési szokásai.

A vármegyebeli tótok között, különösen a nagyszombati járásban, a keresztelési szokások tűnnek fel. Miután a templomban a keresztelés megtörtént, ezt a gyermek szülei házában rendszerint lakoma követi. A keresztelést követő 14-ik napon van az ú. n. avatás, a mikor az anya a gyermeket templomba viszi, hogy gyermeke és a maga számára a pap áldását kérje. Ennek megtörténte után a közelebbi rokonok és a keresztszülők összegyűlnek a gyermek szülei házában, a hol ez alkalommal nagy vendégséget tartanak, de erre a keresztszülők, a rokonok és a szomszédok sült húst, kalácsot és bort szoktak küldeni. A pozsonyi járásban a keresztelés után három hónapra van az ú. n. "Hosztina"-lakoma, mely az előbbihez hasonló. A malaczkai járásban, különösen annak felső részén a keresztelést szintén ebéd vagy oszonna követi; de a keresztelés után a csecsemőt előbb a keresztszülők házához viszik, a hol hosszabb időt töltenek vele és csak azután viszik vissza a szülői házhoz, a hol a lakoma következik.

Tótok lakodalmi szokásai.

A lakodalmi szokás természetesen még nagyobb ceremóniával jár. Az eljegyzésnél a vőlegény s násznagya megjelennek a menyasszony szüleinél. E találkozásnál a násznagy, ki rendszeren a vőlegény keresztatyja is szokott lenni, a menyasszony szüleivel s a leendő menyasszonynyal megbeszéli a kötendő házasságnak különösen hozomány-ügyét. Az eljegyzés többnyire szombaton vagy valamely ünnep előestéjén történik, a mikor a vőlegény eljegyzési díszkendőt kap. E kendő föl van pántlikázva s egy pálcza végére kötve. A kendőt, ha a vőlegény más községbeli, szekéren viszik s a falukon áthaladva, örömujjongások között lobogtatják. A vőlegény az első kihirdetés után a menyasszonytól kalapra való rozmaringsokrot kap, mely aranylemezkekkel és piros kis szalagokkal van díszítve. Ha a vőlegény a menyasszony szüleinek a házába megy lakni, térdelve búcsúzik el szüleitől és így hálálkodik előttük gondviselésükért s jótéteményeikért. Ezután keresztanyjával, násznagyával és a vőfélylyel zeneszó mellett a menyasszony házához megy. A zenekar az utcán marad, a vőlegény pedig a násznagy kíséretében a menyasszonyi házba lép, félig fölnyitja az ajtót, megáll és kérdi: "Szabad-e belépni ebbe a tisztességes házba?" A menyasszony násznagyának igenlő válaszára belépnek. Erre a vőlegény násznagyának a szentírásból vett rövid, képletes mondókája után, a vőlegény térdelállva megköszöni a menyasszony szüleinek fáradozását és gondoskodását, melyet leendő hitvestársának fölnevelése körül tanúsítottak. Ha a menyasszony nem marad a szülői házban, térdelve búcsúzik szüleitől, kik engedelmességre intvén őt, keresztvetéssel megáldják.

A lakodalomhoz a gazda tinót vagy tehenet szokott levágni és 3-5 hektoliter jó bort szerez be. A bor mellett persze a pálinka is járja, melyet az asszonyok és leányok kedvéért mézzel főznek. A lakodalmi vendégek megvendégeléséről nemcsak a háziasszonynak, hanem a közeli rokonoknak és komáknak is gondoskodni kell és a jobbmódúaknál négy napig is eltart a lakodalmi vígasság.

A vőfély az esketést megelőző csütörtökön hívja meg a vendégeket. Az esketés előtt való napon hozzák a rokonok a lakodalmas házhoz a szokásos kalácsokat. Minden rokonháznak az asszonya rendesen nagy kosárral köszönt be, melyben húsz darab túrós- s ugyanannyi szilváslepény, mákos-, szarvas- és dióskalács van, de ezeken kívül hoznak még egy palaczk bort és egy tyúkot is, a leveshez.

239A menet az esküvő után a korcsmába megy, hova a menyasszony szülői kalácsot küldenek, s a hol a fiatalság tánczra kerekedik. A vendégsereg egész ebédig itt mulat. Az ebédet 2-3 óra között tálalják és ez a következőkből szokott állani: Marhahúsleves metélttel, marhahús édes tormamártással, tyúkleves rizszsel, paczalleves, káposzta hússal, sült marhahús mártással; minden tálon a sültet kerek kalács veszi körül, melyen 10-10 vendég osztozkodik. Végül föltálalják a darakását. A kásapénzszedés itt is szokásos.

Az ifjú házások az asztalnál ülnek ugyan, de nem esznek a vendégekkel, hanem ebéd után visszavonulnak és külön étkeznek. A vacsora többnyire olyan ételekből áll, mint a milyen az ebéd volt.

A lakodalmat követő napon déltájban elviszik a menyasszony szüleinek házából a fiatal asszony holmiját a férje házához. A holmit 2-3 szekérre rakják; minden szekérre sok asszony ül, a kik énekszóval kísérik az átszállítást.



Fejkötő-hímzések a pozsonymegyei tótoknál.
Spitzer Mór széleskúti gyűjteményéből

A Kiskárpátok mentén elterülő községekre nézve irányadóul vehetjük Szentgyörgy város lakodalmi szokásait, melyek a következők:

Az eljegyzést a leány szülőházában tartják meg, a hol a jegyeseken és azok szülőin kívül csak a vőfélyek jelennek meg.

A következő, vagyis vasárnapon, a vőfélyek fölpántlikázva és kitűzött fehér zsebkendővel hívják meg a vendégeket az esküvőre és a lakodalomra.

A meghívott vendégsereg férfiai a vőlegénynél, a nők pedig a menyasszonyi házban gyűlnek össze, a hol mindenféle édesség és bor várja őket. Mulatozással töltik az időt, míg azután a vőlegénnyel, kit a vőfélyek kísérek és a férfivendégek követnek, a menyasszonyi házhoz indulnak. Itt ismét megvendégelik őket és azután a templomba indulnak.

Az egyházi szertartás után a lakodalmasok a vőlegény házához indulnak lakomára. A menyasszony az asztal végén valamelyik sarkon foglal helyet, de nem eszik, hanem csak fölborított tányérja előtt ül. A vőlegény szolgálja ki vendégeit ételekkel és italokkal és ő sem eszik, mivel az ő tányérja is föl van borítva. Az ifjú pár csak az asztalbontás után étkezik és pedig a konyhában. Vacsora közben a vőfély zöld koszorúval diszített és vasvillára erősített fatányért hord körül, melyben a pénzbeli és egyéb adományokat gyűjti össze az új házaspár számára. Éjféle 12 órakor fölteszik a menyasszony fejére a fejkötőt.

240A lakodalmat követő napon a vőlegény, fölpántlikázott palaczkborral a kezében, a vőfélyek pedig kalapácscsal, fogóval és patkoló lábbal ellátva a lakodalmi vendégeket látogatják sorra. Ilyenkor a vőlegény megkínálja őket borral, az illetők pedig ismét kis pénzbeli ajánékkal váltják meg magukat, mert különben a patkókat leszednék a csizmáikról.

A vőfélynek itt is fontos a szerepe. Mikor a vőlegénnyel az eljegyzéshez indul, rövid beszédet intéz hozzá, és ugyanazt teszi a menyasszony házában is. E beszéd rendszerint bibliai történeteknek és jeleneteknek ily alkalomhoz találó idézeteiből áll. Esküvő előtt a vőlegényt is hasonló beszéddel figyelmezteti kötelességeire.

A meghívók és az asztal fölötti mondókák más vidékeken is rendszerint a szentírásból vett idézetekből állanak. A nagyszombati járás számos helyén a menyasszony estefelé emlékeket és ajándékokat osztogat szét: rendszerint zsebkendőket és olcsóbb női kendőket vagy fejkötőket, míg a vendégek ennek ellenében a menyasszonynak pénzt vagy értékesebb ruhadarabokat adnak. A menyasszony keresztanyja rendszeren aranynyal himzett fejkötőt ajándékoz a menyasszonynak. A vőlegénypróba itt is divatban van, de a lányokat nem fődik le, hanem maskarába öltöztetik. Az ú. n. kézmosás a lakoma előtt mindenütt szokásos és erre a vőfély tót mondókéval hívja föl a vendégeket. Sok helyen a vacsorához kakast találunk, melyből azonban semminek, még a szemeknek sem szabad hiányoznia s így ezeket üveggyöngyökkel pótolják. Ezzel a férj éberségét akarják jelképezni.

A galántai járásban, különösen Nebojszán, a lakodalmi és a lakodalmat megelőző szokások szintén sok jelképes és jelentőségteljes mozzanatot tüntetnek föl. Így, mikor a kézfogónál a két násznagy a vőlegénnyel együtt a menyasszony házában megjelenik, a menyasszonyt megszólítva azt mondja tótul:

"N. N. menyasszony vedd tudomásul, hogy házasságra lépsz." Erre a vőlegényhez fordulva folytatja: "Te is vőlegény, tudd meg, hogy házasságra lépsz." Ezután a násznagy kézbe veszi az e célra tányéron előkészített s egy rozmaringszállal tányéron fekvő keszkenőt, melyet a vőlegénynek a következő mondókéval ad át: "Átnyújtom neked ezt az utolsó galyat és ezt a kendőcskét, a mi azt jelenti, hogy a mikor Ádám és Éva a paradicsomban vétkeztek, az Úr Isten kiűzte őket onnan, hogy arczuk verítékével keressék kenyerüket. Te is, a mikor majd feleségeddel együtt, arczod verejtékével keresed kenyeredet, jusson ez eszedbe és gondoldj erre a kendőre, melylyel munkától verejtékes arczodat megtörülheted."

Itt esküvő után a nép korcsmába megy és vacsoráig tánczol; a korcsmából csak a szakácsné szólítja el a vendégeket, mikor a vacsora már készen van. Mikor ezután a vendégsereg a menyasszony háza előtt megjelent, a szakácsné hirtelen becsukja előttük az ajtót. Erre a násznagy kopogtat és a következőket mondja: 241 "Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Szerencsés jó estét kívánok! Mi messze földről jött utas-emberek vagyunk. Itt reánk sötétedett. Szépen kérjük tehát, adjanak éjjeli szállást!" Erre a szakácsné az ajtón belül a következőleg válaszol: "Ki tudja, milyen emberek kegyelmetek, hogy éjjel is bolyonganak? Bizonyosan rablók. Rendes ember éjnek idején éjjeli szállásról gondoskodik." Erre a násznagy ismét azt feleli: "Ne féljenek semmit, mi rendes, becsületes emberek vagyunk; csak nyissák ki az ajtót!" Az ajtó végre kinyílik és a szakácsné a konyhában fogadja a bejövőket, kezében mézzel telt kanállal, melylyel a vőlegény és a menyasszony száját bekenve, a következőket mondja: "A mily édes ez a méz, olyan édesen szeressétek egymást mindhalálíg." Itt is a lakomát a kézmosás előzi meg, melyért néhány fillért fizetni is kell. Az étkezésben a menyasszony és a vőlegény nem vesz részt és tányérjuk fölborítva fekszik az asztalon, míg ők addig vagy a konyhában, vagy a másik szobában vannak. A vacsora befejeztével következik a vőlegény és a menyasszony kihívása. A vőfély a pálczával megkopogtatja az ajtót és mikor a zene elhallgatott, így szól: "Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Bocsássátok be vőlegényünket!" Erre a vőlegényt bebocsátják, ez az asztalra térdel és azt mondja: "Kérlek benneteket, fiatalok, a legkisebbtől a legnagyobbig, bocsássátok meg, ha megharagítottalak benneteket." Időközben azonban a vőfély seprőt vesz kézbe, és mikor a vőlegény az asztalról leugorva, ki akar futni, egyet-kettőt végig húz rajta, mialatt azt mondja: "Te is bántottál, én is bántalak." Ezután a vőfély három égő gyertyát szorít ujjai közé és a következő mondókéval lép a vendégek elé:

Pozsonymegyei népviselet. Cziffervidéki népviselet.
Heyer Arthur guache-ja
Légrády Testvérek háromszínyomása



"Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Fiatal urak, öreg urak, násznagy urak! Szabad-e tisztességes asztalukhoz lépni és néhány szót mondani?" Miután a választ megkapta, imígy folytatja: "Én egy királynál szolgáltam. Mást ott nem tettem, csak két madárkát ápoltam. A mint egyszer eleséget vittem nekik, elfelejtettem házikójuknak az ajtaját bezárni és a madárkák világgá röptek. Most szomorúan járok erdőn, mezőn, hegyen, völgyön, idegen országokban és

keresem őket. Törökországban azt az újságot hallottam, hogy itt volnának Magyarországon. Az Isten áldja meg önöket, szánják meg szomorúságomat, ne hagyjanak annyit keresni, hanem mondják meg, hogy hol van?" Erre a násznagy a következőleg felel: "Nekünk volnának ilyféle madaraink, de hogy a tieid közöttük vannak-e, azt nem tudjuk." Erre a vőfély elrikkantja magát, hogy "Muzika hore", húzd rá, és mikor a cigány játszani kezd, a vőfély a szoba közepén ide-oda tipeg, mintha valamit keresne és a következőket mondja: "Már bejártam az egész országot, de nem találtam meg őket; azonban a három csillag ide vezérelt; engedjétek hát meg, hogy a ti madaraitok között keressem az enyémet." Erre az asztal körül ülőket egyenként nézegeti és vizsgálja, míg végre a menyasszony előtt megáll és azt mondja: "Ez itt az egyik!" Násznagy: "De mi téged nem ismerünk, nem tudjuk ki vagy, mi vagy? Te valami idegen vagy, és míg útleveledet meg nem mutatod, nem adjuk ki a madárkát." Erre a vőfély egy darab papírt mutat föl, mire a menyasszonyt átadják neki, kinek fehér kendőt nyújt és ezzel vezeti ki. A koszorúslányok utánuk mennek, rövid tót éneket dúdolva, melynek magyar szövege körülbelül azt jelenti, hogy: "Elvesztettünk egy pártát és egy zöld koszorút. Ki találta meg?" Midőn a vőfély visszajön a szobába, a násznagy kérdőre vonja, hogy tulajdonképpen mi lesz most a madárkával és milyen állapotban fogja visszahozni? Mikor a vőfély megnyugtatta, hogy az még szebb lesz, mint volt, - megnyugosznak. Ez idő alatt a másik szobában a menyasszony fejére főkötőt tesznek, a vőlegény kalapja mellől pedig leveszik a menyasszonytól kapott tollat és így vezeti a vőfély az új házaspárt a násznagy elé, a következőket mondván: "Fiatal urak, öreg urak, násznagy urak! No, úgy-e hogy, szebb tollúak most, mint kegyelmeteknél voltak! Olyan szép kalitkám volt, hogy no! Pókhálóból volt fonva, de a hím az egészet összetépte, a mint a jércze után turbékolt és ugrándozott, míg azután a jérczét megtalálta." - Násznagy: "A jérczének igaz, hogy szebb a tolla, mint azelőtt volt, de a hímnek nem, mert annak a legszebb tolla ki van tépve." - Vőfély: "Igaz biz a! De hát a jércze nem akarta őt elfogadni, mert már régóta nem volt vele és azért tépte ki a legszebb tollát. De most már párosodnak és szépen csókolódnak." Erre azután az új házaspár a vendégek előtt megcsókolja egymást. Míg a táncz kezdetét veszi, addig az új házaspár megvacsorál és azután a mulatók közé vegyül.

A pozsonyi járás tót községeiben a lakodalom két napig tart. Az első napon az ételt és az italt a nászapák adják, a második napon azonban csak az italt, mert az ételt és pedig rendesen sonkát és tormáshurkát a vendégek hozzák.

A malaczkai járásban, Lévárd környékén, a menyasszony-kiváltás is járja és a falubeli legények addig ki nem adják a menyasszonyt a vőlegénynek, míg 8-10 koronával ki nem váltja. Kuklón meg, mikor a menyasszonyt a vőlegény házába kísérik, a következő rövid víg dalt éneklük: "Szvadebna mamicsko, - Ottvorajte vrata, - Vecleme nevestu - Ze szameho zalata", vagyis magyarul: "Örömanya, örömanya - Nyissa ki az ajtót! - Hozunk ide szép menyasszonyt, - Színaranyból valót". Ugyanitt a lakodalmaknál hajdan divatban volt a kakas-lefejezés, továbbá a lakodalmas népnek rablóktól való színleges megtámadása, míg ha idegen községben volt a menyasszony, akkor kötelet húztak az úton keresztül, hogy a mikor jön, belebotoljon; de ezek mind megszűntek.

A néhány pozsonyvármegyei horvát községben semmiféle oly keresztelői vagy lakodalmi szokás nincs, a mely külön fölemlítést érdemelne, mivel az itt meglevő szokások nagyjából megegyeznek a körülfekvő tót vidékek szokásaival.

Magyarok ünnepi szokásai.

A pozsonyvármegyei magyarok között a mindenütt ismeretes ünnepi vigasságok és szokások járnak, de lassanként kiveszőben vannak. A Betlehem-járási, 242a három királyjárási, a húsvéti öntözés, az arató-ünnep stb. majd mindenütt, kisebb-nagyobb ceremóniával dívik. Sok helyütt a *legénybíró-választás* is ünnepélyes ceremóniával jár; de a legeredetibb a két Nyárasdon. Az ily legénybíróknak az uralkodása egy évig, vagyis nagyszombattól nagyszombatig tart. A választás napján, este 10 óra tájban a fiatalok a községen kívül, egy előre kijelölt helyen gyülekeznek és itt választják meg, - rendesen a módosabbak közül - a legénybírókat, a kit azután zászlólobogtatás közt a faluba visszakísérve, vendéglőbe térnek, vagy ha az időjárás megengedi, az áldomást a választás helyszínén iszzák meg. Ezt az áldomást a legények közösen fizetik, viszont azonban a legénybíró köteles a szentgyörgynapi vásár alkalmával táncmulatságot rendezni, a mikor a cigányokat ő fizeti. A legénybíró, mikor megválasztották, a községbírónál jelentkezik és megkéri őt, hogy ismerje el az ifjúság bírójának, a mi rendszerint meg szokott történni. A legénybíró kötelességei közé tartozik a táncmulatságok rendezése, ezeknél a rend fönntartása, a legények között fölmerülő viszályok rendezése és ő viszi a körmenetek alkalmával a falu legényei előtt a zászlót. Ugyancsak ő vezeti őket offertóriumra a templomba is.

A legénybíró szentgyörgynapi táncmulatságát a leányok azután azzal hálálják meg, hogy pünkösdi hétfőjén viszont ők rendeznek táncvigalmat. Azelőtt ezt a legénybíró házában tartották meg, ma azonban a vendéglőben. Ilyenkor a legénybíró összeírja a falu összes leányait és pünkösdi vasárnapján, illetőleg hétfőjén a déli órákban minden leány szüleinek vagy gyámjának egy-egy liter bort küld. Ha a bort elfogadják, az a meghívás elfogadását, míg ha visszaküldik, a meghívás visszautasítását jelenti. Pünkösdi hétfőjén azután a legények és leányok összegyűlnek a mulatság színhelyén és első sorban megválasztják a "*pünkösdi királynét*", vagy másként "*palatinusnét*". Ezt rendszerint azok közül a menyecskék közül választják, a kik az utolsó pünkösdi óta - a jobbmódúak közül - férjhez mentek. A palatinusnét, megválasztása után, szintén elhívják a mulatságra, mire a legénybíró a község előljáróságát is meginvitálja. Míg ez megtörténik, addig a fiatalok táncol. Egyszeriben azonban a legénybíró int a cigánynak, a ki azután ráhúzza a palatinus-táncot, a mit a palatinusné a férjével kezd táncolni. Példáját követik a többiek is és a legények ilyenkor mutatják ki, hogy kinek melyik leány a szíve választottja, mert a palatinus-táncot azzal kell eljárni. E tánc után előlép a palatinusné a község előljáróságával és felszólítja a leányokat, hogy a régi szokáshoz híven fizessék le azt, a mit a mulatságra szántak. Elsőnek a palatinusné kezdi, a ki rendszeren a legnagyobb összeget, 10-20 koronát áldoz e célra, a többi pedig ki-ki

tehetségéhez képest. Ekkor a leányok és a legények elválva külön szobába mennek, honnan a legénybíró a leányokat egyenként és névszerint kihívja, a kijövő leány azután köteles választottját a legénybírótól 20-40 fillérért kiváltani, mert különben nem kerül tánczosra. Ezután a tánczot folytatják és ez rendszeren két napon át tart. A mulatság után az előljáróság az imént elmondott módon befolyt összeget a legénybírónak adja át, a ki ez alkalommal az előljárókat néhány liter borral és szivarral vendégeli meg és fáradozásait megköszönve, e pénzből kifizeti a mulatság költségeit. Ha kevés a pénz, pótolja; ha pedig sok, akkor a fennmaradó összeget a legközelebbi vasárnapon legénytársaival elmulatja.

Ugyancsak az Alsó-Csallóközben, Sikabony táján az ismertebb ünnepeken kívül a *szentgyörgynapi búcsút* tartják meg, melynél még inséges esztendőben sem hiányzik a cigány meg a táncz, míg a régi időben ez a mulatság sohasem történt meg néhány fejbetörés nélkül. A legények itt szeptember hó utolsó vasárnapján is tánczmulatságot szoktak rendezni, hogy a katonasághoz besorozott társaikat elbúcsúztassák. Dercsikán még szokásos a szentivánéji ősi *tűztáncz* is, a mikor lopott fából a falu végén nagy tüzet raknak, melyet a legények muzsikaszó mellett, kiabálva, üvöltve, ordítózva és kurjongatva körültánczolnak és átugrálnak.

Németek ünnepi szokásai.

A vármegyebeli németek között az általánosan ismert ünnepi szokásokat szintén gyakorolják. A felsőcsallóközi Hidas községben a fiatalság évenként háromszor tart tánczmulatságot és pedig farsang végén három napig és májusban s októberben vagy novemberben egy-egy napig. A farsangi mulatság költségeit a legények viselik és minden legény egy leányt visz a mulatságra, a ki azután a legény kalapját hatalmas bokkrétával és vörös szalaggal díszíti föl. A három napi mulatság alatt a legény nem étkezik otthon, hanem ez idő alatt a leánynak, illetőleg a leány szüleinek a vendége. Ennek következtében ez időtájt a leányos házaknál oly nagy a sütés-főzés, mintha mindenütt lakodalomra készülének. A tavaszi és őszi tánczmulatságok költségeit a leányok viselik, a kik belépti díjat fizetnek, míg a legényeknek szabad a belépés. Dícséretes és magasabb erkölcsi érzésre vall, hogy az asszonyok leányaik gardes-des-damesjaiként, a tánczmulatságon mindig jelen vannak és napnyugta után az anya a mulatság színhelyét, leánya nélkül, el nem hagyja. Megemlékező még a hidasiak "*Emmeusba való rándulása*", a mely abból áll, hogy husvét hétfőre virradóra, az asszonyok és a férfiak kiemnek a határba, az útszéli keresztekhez és szentképekhez, továbbá a temetőbe, hogy az Emmeusbe menő két tanítvány emlékére a hajnali órát imával töltsék el.

Tótok ünnepi szokásai.

Az általánosan ismert ünnepi szokásokon kívül a vármegyebeli tótok is néhány jellemző ünnepi szokást és mulatságot tartottak meg. Így a malaczkaik járás felső részén még dívik a *kardtáncz*. Ez abból áll, hogy a legények körbe állanak és mindegyik a jobbkezében kardot tart, a mit azonban nem kell szószerint venni, mert a kardot rendszerint bot vagy kardalakú fa helyettesíti. Csak itt-ott található egy régi, rozsdás kard, a mire azután nagyon büszkék. A rendező elkiáltja magát "*Sable hore*" (Kardokat föl). Erre valamennyien balra fordulnak és a kardot a vállukon át hátrafelé nyújtják, úgy hogy a mögötte álló legény a kard végét a balkezével megfoghatja. Most megszólal a zene, melynek ütemeire körben előre mozogva, egy-egy ugrást tesznek, fölváltva a jobb, majd a ballábbal, míg a rendező ismét elkiáltja, hogy "*Po buranszky!*" (búriasan, a mi azt jelenti, hogy úgy, a mint azt a Búr előnevű falvakban szokták). Erre a legények hirtelen megfordulnak és visszafelé lejtenek, vagyis jobban mondva ugrálnak mindaddig, míg a rendező el nem kiáltja, hogy "*Po novoveszky!*" (a mi azt jelenti, hogy újfalusiasan, vagyis úgy, mint a szomszédos Laksárúfaluban szokás). A tánczot kísérő zene a kóló ütemeire emlékeztet és szövege a következő: "*Pod sable! Pod sable! Mij mili pane! - Vsetko mi bereme, aj hruski plane. - Tuto nám ne dali, tuto nám daju, - Komára zabili, szlanyinu maju.*" Magyar fordítása, illetőleg értelme, körülbelül a következő: Kardot le!

kardot le! kedves uraim! Mindent elfogadunk, még a vadkörtét is. Ott nem adtak, de itt majd adnak, mert szúnyogot öltek s így van elég szalonnájuk." Végül a rendező azt vezényli: "Sable d'üle!" (kardokat le!), mire a legények megállanak, befelé fordulnak, kardjaikat lebocsátják olyképpen, hogy karjaik egymást keresztezik. Erre a rendező a kört az egyik helyen, rendszerint valamelyik ügyesebb táncosnál megbontja, mire tánczra kerekednek és azt a francia négyesnek ú. n. rétesfigurájához hasonló módon fejezik be.

A kardtánczot csak farsang utolján járnak. Ekkor a legények bejárják a leányos és a jobbmódú házakat, hogy a vendégeket meghívják. E hivogatókat arról is föl lehet ismerni, hogy utczahosszat az ott szokásos víg farsangi énekeket dalolják. Ezek közé tartoznak többek között a következők: "Uzs sza ten fasang krácsi, - Ani sza ne navrácsi, - Dzivcencze marikájú, - Zse sza ne vidájú". Értelme körülbelül a következő: Vége felé jár e farsang, s nem is tér már vissza. A leányok sírnak, hogy férjhez nem mehetnek. - Egy másik így hangzik: "Na vrábczoch szem oral, - Na trpilkáczh vlácsil, - Trpilka skapala - Uzs szem doszedlácsil". A minek az értelme körülbelül a következő: Verebekkel szántottam, pipiskékkel boronáltam, de a pipiske megdöglött s így vége a gazdálkodásomnak.

A nagyszombati járás sok helyén a hamvazószerdai *patkolás* is szokásos. Ez abból áll, hogy öt-hat legény maskarába öltözve, fogóval és kalapáccsal járja be a leányos házakat és ha a leányt megfoghatják, leszedik a csizmájáról a patkót, ha csak egy bizonyos pénzösszeggel meg nem váltja magát, a mi azután a farsangi költségek fedezésére szolgál. Ugyancsak ebben a járásban a husvéti korbácsolás alkalmával nem elégesznek meg az egyszerű korbácsolással, hanem külön megütögetik a lábakat, hogy jól tudjanak futni, a kezeket, hogy jól tudjanak dolgozni, a füleket, hogy meg ne süketüljenek stb.

244A szempczi járásban a tollfosztás áldomással jár; divatban van még a hamvazószerdai bohócjárás, patkolással öszekötve. Ily alkalomkor a falu legényei dobszó és pléhfazekak ütögetése mellett minden leányos házhoz elmennek, a hol azután ételmi szereket kéregetnek. A hol a kaput zárva találják, a magukkal hozott létra segítségével átmásznak a kapun vagy a kerítésen, a mit találnak, azt elviszik és mindaddig vissza nem adják, a míg a leány azt pénzzel ki nem váltja; a hol pedig elutasítják őket és nem adnak nekik semmit, ott, ha a leányt valamiképpen előkeríthetik, leszedik a csizmasarkát.

A pozsonyi járás némely községeiben megtartják a mártónapi táncmulatságot, mely rendszerint három napig szokott tartani. A legények a szüret után összegyűjtött bort ilyenkor szokták elfogyasztani. Ugyancsak e járásban, Stomfa vidékén, a leányok pálmavasárnapon májusi fával és egy felöltöztetett és kitömött leánybábúval (Kiszelicza) járnak házról-házra kéregetni.

Babonák a magyaroknál.

A megyebeli magyarok között a babonás hit különösen a Csallóközben van elterjedve, de azért nem annyira, mint a tótok között. Azokon a babonásokon kívül, melyek az egész országban mindenütt el vannak terjedve, a következőket találjuk érdemesnek följegyezni:

Ha a leány vagy az asszony ünnep- és vasárnapon varr, az ujjai meggyűlnek.

Ha a ház tövében vakond túr, vagy kuvik szólal meg a háztetőn, valaki meghal a házban.

Katalin napján a legény, András napján pedig a leány szigorúan bójtól, hogy jó hitvestársat kapjon. A kiről azon az éjjelen álmodik, az lesz a hitvestársa.

Ha a karácsonyi éjféle miséről hazatérve, mielőtt a szobába lépne, előbb a kútnál megmosdik és így vizesen lefekszik, az lesz a hitvestársa, a ki neki álmában megjelenik és szárazra törüli.

Ha vendég a házban az asztalra teszi a kalapját, sok lesz a vakondtúrás a gazda földjén.

Ha a házbeliek közül valaki késsel aprít a tejbe kenyeret, akkor az a tehén, melynek tejéből iszik, véres tejet kap és a tőgye gyulladásba jön. Ugyanez történik, ha fecske röpül el a tehén hasa alatt.

Ha valamely szobában halott van kiterítve és valaki oda az ablakon át benéz, az sárgaságba esik.

Ha valakinek kiesett a foga és azt a feje fölött a háta mögé dobja, úgy hogy a fog egérlyukba esik, akkor ha még olyan vén is, új fogat kap.

Az iglicz (fekete tyúk) tojásából az ember hóna alatt kiköltött csirke, a gazdájának mindenünnen pénzt hord.

Ha az asszony Lucza-napján bármit kölcsön ad a házból, a tyúkjai télen nem tojnak többet.

Ha a kocsi előtt asszony megy át az úton, az bajt hoz a kocsi gazdájára.

Ha az istálló ajtajára keresztet rajzolnak, a boszorkányok nem ronthatják meg az állatokat.

A disznóból és a szarvasmarhából a bélnyűveket ráolvasással lehet kipusztítani.

Ha nagypénteken a gazda tudta nélkül a házból egy téglát vagy egy csutak szalmát elvisznek, a gazda szerencsését viszik el.

Ha nagypénteken napkelet előtt körülsöprik a házakat, abban az évben a baromfiak szaporábbak lesznek.

Ha a kenyeret a kemenczébe teszik és nem vetnek rá keresztet, a kenyér kővé válik.

A boszorkányok megfejik a kapuszobrokat is, de még az embert is megszopják.

Babonák a németeknél.

A megyebeli németek között kevés a babona, legföljebb azt említhetjük fel, hogy Misérden a beteg imádkozás közben szentet dob a vállán át hátrafelé, hogy a betegségéből fölépüljön. Dénesd vidékén husvétszombatján a szentelt tűznél nyers fadarabokat égetnek el félig és ezeket a szántóföldek mesgyéjére viszik, hogy nyáron a jégeső ne tegyen kárt a gabonában. Ugyanitt szokásos, hogy ha a házigazda vagy a gazdaasszony meghal és méhek vannak a háznál, akkor a család legidősebb tagja a méhesbe megy, minden kast megkopogtat és elmondja, hogy a gazda vagy a gazdaasszony meghalt. Ha ezt a bejelentést elmulasztaná, az összes méhek elpusztulnának. A virágvasárnapján szentelt barkákból, nyáron, a mikor égiháború van, néhány darabot a tűzhelyen elégetnek és szentül hiszik, hogy akkor nem üt a házba a mennykő.

Babonák a tótoknál.

A pozsonymegyei tótok között az általánosan ismert babonaságokon kívül a következőket soroljuk föl:

Kántor-bőjt napján nem szabad sem mosni, sem fenni, mert a ki ezt mégis megteszi, a pokolba jut. Ugyanakkor trágyát sem szabad kivinni, mert azon a földön, a hova a trágya került, a bogarak mindent megesznek.

Vendel napján sem szabad az állatokkal dolgoztatni, mert a marha megbetegszik.

Ha valaki Szent Válint napján dolgozik, megmerevedik a keze. SzentÁgota napján a szobát és az udvart jól ki nem söprik, mindenféle undorító állatok jutnak a házba.

245Szent-Vojtek napján ki kell füstölni az istállókat, hogy a boszorkányok az állatoknak ne árthassanak.

Szent Vitálos éjjelén egész éjjel harangozni kell, mert különben a jég elveri a határt.

Pénteki napon az asszonyoknak és leányoknak nem szabad fésülni, mert fejfájást kapnak.

Ha napnyugta után a házból tejet visznek ki, azt egy kissé meg kell sózni, mert különben elapad a tehén teje.

Az oly fiatal asszonyoknak, a kiknek már egy gyermekük meghalt, nem szabad a cseresznyefa első termését leszakítani és megenni, mert meghalt gyermekük a túlvilágon szintén csak cseresznyét kap enni.

Az újszülött gyermeket születése után azonnal lepedőbe burkolva az asztal alá kell tenni és két-három perczig ott tartani, hogy okos ember legyen belőle.

Ha sárgaságba esett ember napkelte előtt, valamely sárgalevelű fűzfánál imádkozik, meggyógyul.

Ha Vitus napján harangoznak, jó gabonatermész lesz.

Ha kis gyermek meghal, pénzt adnak a kezébe, hogy a másvilágon megfizethesse az offerát.

A karácsonyi éjféli mise úrfelmutatása alatt a szarvasmarha érthetően beszél és a patakban víz helyett bor folyik.

Ha a gyermek születését a bába 9 napig el tudja titkolni, akkor a gyermek, ha felserdül, meg tudja mondani, hogy a földben hol van kincs elásva.

Ha valakinek a tehene nem ad tejet, a boszorkány fejte ki.

Ha egy békának az előlábát levágják, akkor a boszorkánynak a kezét vágják le.

Ha valakinek a tehenét boszorkány feji, töltsön a tehénnek a tejéből az udvarban álló vályuba és csapkodja azt egyéves vadrózsa-ággal, mert ezeket a csapásokat a boszorkány érzi.

Ha valaki Lucza-napjától karácsonyig korbácsot fon és az éjféli mise úrfelmutatása alatt ezzel az ostorral suhint, az egész vidék összes boszorkányai megjelennek előtte.

Ha valamely megholt ember valakinek megjelenik, az azt jelenti, hogy az illetőt baj éri.

Ha arról a helyről, mely fölött a vadludak elröpülnek, valaki földet vesz és azt a kotlóstyúk kosarába teszi, sok csirkéje lesz.

Ha a tehén megborjazik, azon a napon nem szabad semmit a házból kiadni, mert különben a tehén nem fog tejelni.

Ha valaki lovat vesz, akkor álljon meg vele olyan vendégfogadó előtt, a hol még nem volt, lopjon a más lovai előtt fekvő abrakból egy-egy maréknyit és adja ezt a saját lovának, akkor jó lova lesz.

Ha újszülött gyermeket az asztal alá dugnak, okos lesz, ha az apja ilyenkor pipára gyűjtve ül az asztalhoz, akkor a gyermek felnő és megöregszik, és ha az ágy alá kést szúrnak, akkor a gyermek nem lesz beteg.

Ha az újszülött gyermeket a keresztelés idejéig nem őrzik szigorúan és éberen, akkor a boszorkány elcseréli.

Napnyugta után szemetet és piszkot a házból kivinni nem szabad, mert akkor azon az éjszakán senki sem tud a házban aludni.

Helyi mondák és regék.

A babonák után, a vármegyében elterjedt helyi mondákról és regékről kell megemlékeznünk. Ezeknek a száma azonban, különösen a magyar vidéken, csekély és csak annyiból áll, hogy más vidékek mondáit és regéit alkalmazzák a saját viszonyaikra; de még ez is ritkán fordul elő. A magyar nép a síkságot lakja, és ha a dunamentiek itt-ott regélnek is néha a vízi tündérekről, ez a meséjük majdnem teljesen azonos a többi vízmentén lakó magyarok meséivel.

A megyebeli német községek közt is csak Dévényben találunk egy eredeti mondát, mely a várhegyen álló rom ú. n. Apáczatornyára és a várhegy alatt a Dunából kiemelkedő "Weiberstein" nevű sziklára vonatkozik. E szerint ezek onnan vették volna nevüket, hogy hajdan egy előkelő lovag megszőkített egy apácát és azzal a dévényi várba menekült az Apáczatornyba. Üldözői azonban nyomában voltak, és mikor a szökevények látták, hogy menekülési útjuk el van zárva, az Apáczatornyból a Dunába vetették magukat. Azon a helyen, hol az apáca a Dunába esett, támadt azután az a szikla, melyet ma Asszonykőnek neveznek.

A tótok között itt-ott már inkább találunk népregékre és mondákra és ez természetes is, különösen a hegyközi vidékeken, várak közelében, a hol a nép fogékonyabb is az ily behatások elfogadására. Ezek közül a legérdekesebb az, mely azelőtt Szomolányban ismeretes volt, és melyet egy német történeti szakfolyóirat is közölni jónak látott. A monda a következő:

Volt hajdan Szomolány várának egy gögös és kegyetlen várnagya, a ki elől félelmében mindenki kitért, ha pedig előtte állott, remegés szállta meg. Egy önérzetesebb paraszt azonban egy izben kikelt ez ellen és megrótt a meghunyászkodókat. Ezt megtudta a várnagy és bosszút forralt Júró paraszt ellen. Magához hívatta és azt parancsolta neki, hogy két pecsétes levelet vigyen Pozsonyba, de még aznap hozzon választ, mert különben a vár legmélyebb börtönébe záratja és élete fogytáig ott tartja. A szegény paraszt, ismerve sorsát és tudva, hogy a várnagy parancsa kivihetetlen, érzékenyen búcsúzott el családjától és 246útnak indult. Egyszerre csak fürgetegszerű robogás közeledik feléje, az úton iszonyú porfelleg támad, melyből egy fogat bontakozik ki és ez elé három fekete ló van fogva, míg a lovakat egy jóságos arcú ősz kocsis hajtotta. A kocsis megállt Júró előtt, a kocsis Júrót a kocsiba szállította, azután nagyot suhintott az ostorával és a kocsis fürgetegként száguldott tova, Júró pedig elaludt. Nem is ébredt föl előbb, csak Pozsonyban, a hol a kocsis keltette föl, azt mondva neki, hogy csak sietve végezze a dolgát, majd ő megvárja. Ez megtörtént és Júró csakhamar ismét a kocsiban ült, mely épp oly viharszerű sebességgel indult meg, mint a hogy jöttek. Júró azonban ismét elaludt és csak a szomolányi vár kapuja előtt ébredt föl. A várnagyhoz sietett, a ki Júró láttára, szinte megborzadt, de azért rárivallt Jóróra, hogy bizonyára a pokollal czimborál, hogy ily gyorsan visszaérkezett; de ez nem használ neki semmit, mert azért mégis börtönbe került. E pillanatban azonban a lemenő nap utolsó sugarai hatoltak a vár ablakain át a várnagy szobájába és a várnagy alakjára, a ki, mintha villámütés érte volna, szörnyet halt. Erre földrengés rázta meg a várat, künn pedig iszonyú zivatar és vihar kezdett tombolni. Júró ijedten az ablakhoz futott, kitekintett és ekkor fuvarosát látta tova robogni; de kocsija elé három ló helyett már négy ló volt fogva és ez a negyedik a várnagy volt.

A Nádason ismert és az ördögbarázdájáról szóló mondáról már Nadas község leírásánál megemlékeztünk. De van itt még egy érdekes népmonda, mely a község közelében fekvő "Szélvár" nevű sziklára vonatkozik. Erről az a rege szól, hogy e hegy méhében laknak a szelet és a vihart kibocsátó hegyi szellemek és innen van az, hogy e helyen soha nincs teljes szélcsend. Itt a sziklák között, a szélvár küszöbénél, valami csodafű terem, mely csak holdtöltekor, éjféle 12 órakor látható. A ki ezt a fűvet megszerzi, az még a halálos beteget is kigyógyítja vele. A szélvár regéje a következő:

Volt itt egyszer Nádason egy szegény istenfélő özvegyasszony és ennek egy Boris nevű leánya, a kit a falu leggazdagabb legénye, a gazdag Tamás bíró fia halálosan megszeretett; de a fiú szülei hallani sem akartak arról, hogy a szegény leányt elvegye. Mivel azonban a fiú nem tágított, a bíró bűbájós asszonyhoz fordult tanácsért. Ugyanekkor betegedett meg súlyosan Borisnak az anyja. A szegény leány nem tudta, mitévő legyen, míg végre valaki azt tanácsolta neki, hogy forduljon a bűbájós asszonyhoz. Ennek meg éppen kapóra jött Boris látogatása és elhatározta, hogy a bíró kedvéért a szegény leányt elpusztítja. Azt a tanácsot adta tehát neki,

hogy menjen a szélvárba és holdtöltekor, éjféle 12 órakor tépjen le a legmagasabb fűből és abból készítsen orvosságot az anyjának. A leány megijedt, mert tudta, hogy a szélvár veszedelmes hely, a hova emberi lénynek lépnie nem szabad. De azért, bátorságot vett magán és buzgón imádkozva útnak indult. Éjfél volt, a mikor a sziklához fölért és meglátta, a mint előtte a csodás gyógyfű egyre magasabbra emelkedik. A mint az óra tizenkettőt ütött, Boris hirtelen leszakított a gyógyfűből, de ebben a pillanatban valami láthatatlan erő a levegőbe kapta, mire levezítette eszméletét. Csak reggel ébredt föl és illatos növényeket talált az ölében, melyekkel hazasielve, italt főzött belőlük, a mitől édes anyja gyorsan meggyógyult. De ekkor a gögös Tamás bíró lett halálos beteg és halálos ágyán végre beleegyezett abba, hogy fia Borist elvegye. Ezekből boldog pár lett, míg az álnok, vén boszorkány ott lelte halálát, a hol Borist akarta elpusztítani. Mert az esküvő napján egy szélvihar úgy odacsapta a szélvár sziklájához, hogy menten szörnyet halt.

Ottóvölgy község fölött egy barlangszerű nyílás van, melyről az a monda édes a főlemlítésre, hogy Szent Lénárd, a kinek a nevére szentelt kápolna e barlang mellett áll, ezen a barlangon át jött volna egyenesen Franciaországból Ottóvölgyre.

Széleskúton és vidékén Balassa Menyhért alakja körül fonnak dicskoszorút és ugyanazokat a hőstetteket regélik róla, mint másutt Toldi Miklósról és ugyanoly legyőzhetetlen erővel is ruházzák föl.

Népdalok.

A népregék után áttérhetnénk a vármegyében dívó helyi vonatkozású népdalokra, de ilyeneket alig ismerünk. A közkeletű népdalok, melyek a magyarok között el vannak terjedve, mindenütt ismeretesek. Ha valamiben mégis eltérnek más vidékek ismert népdalairól, az egyszerű elferdítés. Csak a Felső-Csallóközben, Nagylégen él még az öregek ajkán egy dal, a mely azonban inkább versben előadott régi mese és a következőleg hangzik: "Egyiptomi rokonsági - Komáromi cigánysági - Templomukat építették, - Szalonábul készítették. - Kolbászbú az ódalát, - Zsírral meszelték az falát. - Ódalas vót az ajtófél, - Kit nem jár a hideg szél. - Disznólábbú tornyot raktak, - Abba harangozók laktak. - Két gombócz vót a harang, - Abba vót a csuda-hang."

Magyar közmondások.

Helyi vonatkozású közmondásokban a vármegye magyarsága elég gazdag. Az alsócsallóközi járásban is sok ilyen ott termett közmondás jár szájról-szájra, a többi általánosan elterjedt és másutt is használatos közmondásokon kívül. Ollétejedent azt tartják, hogy "*A hazug embert, meg a sánta kutyát könnyen meg lehet fogni.*" Lidértejedent ha valaki tönkrement, a ki azelőtt jó módban volt; szóval ha valakinek a sorsa jobbra vagy rosszra változott, azt mondják, hogy "*A mennyit a kerék le, annyit föl.*" Eperjesen az 247olyanra, a ki rosszul üli meg a lovat, azt a megjegyzést teszik, hogy "*Úgy illik a lóra, mint tehénre a gatyá*". Nagyudvarnokon, ha valaki nagyzol, azt mondják, hogy: "*Neki is nagyobb tojik a tyúkjá, mint másnak a lúdja*". Solyoskarcsán, de e vidéken egyebütt is, azt tartják, hogy "*Kicsiny trágya-dombnak kicsiny magtár a szomszédja*". A két Nyárasdon, ha azt akarják jelezni, hogy mindenki úgy cselekszik, a hogy jónak látja, azt mondják, hogy "*Az egyik ember a sarkátul kezd kalapálni, a másik meg a hegyitül a sarka felé; az egyik bévül, a másik meg kívül kalapál*". Várkonyban, ha rosszat kívánnak valakinek, akkor azt mondják, hogy "*Verje meg az Isten rossz szomszédal és gyöpös udvarral*". Dunaszerdahelyen a kinek nincs pénze, úgy sopánkodik, hogy "*Annyi pénzem van, mint a békán a tolla*". Ha pedig valaki valamit szeretne tenni, vagy venni, de a szükséges eszközök nem állanak rendelkezésére, akkor azt mondják rá, hogy "*Hja, ha ő neki annyi zsírja vóna, mint a mennyi lisztje nincsen, akkor jó pogácsát tudna sütnyi*". Ha valaki valamit nagyon szeretne, de nem tud hozzá jutni, azt mondják rá, hogy "*Annyira van tüle, mint a cigány-gyerek a forralt tejtül*". Ha pedig valaki olyképpen dicsekszik valamivel, hogy "majdnem" ezt vagy azt tette, akkor azt mondják rá, hogy "*Én nem fogtam halat, de a*

Pista az bizony istenugyse, majdnem fogott egyet". A dercsikaiakat a szomszédfalubeliek azzal szeretik bosszantani, hogy *"meglánczolták a csikót"*, mert valamikor egy idevaló mester egy csikót faragott s azt valahogy meglánczolta egy üvegben mutogatta. Itt közöljük még a csallóközi aranyosók mondókáját is, mely szerint: *"Sokat fárad a vadász; - Ritkán száraz a halász; - Mindig vizes az aranyász"*. De az aranyosók napja már leáldozóban van, mert ma már alig mosnak aranyat a Csallóköznek pozsonymegyei, inkább csak a szomszédos komárommegyei részében.

A Felső-Csallóközben, Uszoron, olyan falra, vagy gerendára, mely föl vagy be akar dőlni, azt mondják, hogy *"Ennek Ignác kell"*, mert egy néhai Ignác nevű zsidó korcsmárosuk nagyon ügyes volt az ilyenek alátámasztásában. Ugyanitt a lusta emberre azt mondják, hogy *"Az evésnél szívesen állna, csak a munkánál feketne"*. Maczházán valaha sok volt az ürge, úgy hogy alig tudták kiirtani. Ebből az időből maradt fenn az a közmondás: *"Fürge mint a maczházi ürge"*. Kislégen, ha valamiből nincs elég, vagy nem futja, azt mondják, hogy *"Nem lesz ki"*. Ennek az a magyarázata, hogy egy odavaló szabó, ha ruhát varrattak, akármennyi szövetet is hoztak neki, mindig keveselte és azt mondta, hogy ez nem lesz ki, vagyis, hogy nem lesz elég. A galántai járásban fekvő Tallós azelőtt is az Esterházy-féle uradalom egyik középpontja volt, melyhez Hidaskürt, Vezekény és Eperjes tartoztak. A tallósiak, ha valakire vagy valamire valamely díszes jelzőt akarnak használni, azt mondják, hogy *pompás, mint Kürt, - cifra, mint Vezekény, - úri, mint Tallós, - gazdag, mint Eperjes*.

Német közmondások.

A megyebeli németek között csakis a felsőcsallóközieknel találunk két olyan közmondást, melyeket följegyezhetünk. Az egyiket Hidason használják, a hol azt mondják, hogy *"Er bieget sich wie der Thurm"*, a mi annyit tesz, hogy *hajlik, mint a torony*; mert a hidasi torony 1764-ben földrengés következtében, tényleg meghajlott. Felsőcsöllén azt tartják, hogy *"Hochzeit geh'n ist a Ehr', macht aber den Beitel leer"*; a mi annyit tesz, hogy *lakodalomba menni tisztesség, de üres lesz tőle a zseb*.

Tót közmondások.

A megyebeli tótok között is találunk néhány eredeti közmondást. A malaczkai járásban, Búr-Szt.-Péteren, a mindenhez alkalmazkodó emberre azt mondják, hogy *"Jay kroj, tak sa stroj"*, vagyis, hogy *a milyen a divat, a szerint öltözködik*. Kiripolcz vidékén azt mondják, hogy *megpatkolják, mint a kiripolcziak a disznót*, a mely mondás eredetüül azt beszélik, hogy mikor egyszer egy ellenséges vezér seregeivel a község alatt megjelent, a kiripolcziak egy szép disznóval akarták kiengesztelni; de hogy a sertésnek annál nagyobb becse legyen, előbb mind a négy lábára arany-patkót verettek. Egy más verzió szerint, úgy is mondják, hogy *"Kiripolczon egy disznó patkol,"* vagyis a kiripolczii kovácsnak Svina volt a neve, a mi disznót jelent. Kuklón, ha valaki nagyozol és olyasmit fitogtat, a mije nincs, azt mondják, hogy *"Komu cseszt, tomu cseszt, pasztirovi trúbu"*, vagyis *a kinek tisztelet dukál, annak tisztelet dukál, de a pásztornak szarv (vagyis pásztorkürt) dukál*.

248A nagyszombati járásban, Zavar vidékén azt mondják, hogy *"megcsikózott, mint a zavaraiak tornya"*; mikor ugyanis a zavari templom tornyát restaurálták a torony mellé, annak négy sarkára egy-egy apró tornyocskát biggyesztettek. Selpőcz vidékén, ha valaki valamit a magáénak állít, a mi nem az övé, arra azt mondják, hogy *"úgy az övé, mint a selpőcziek földje."* E közmondásnak állítólag történeti háttere van. Azt beszélik ugyanis, hogy régebben a selpőcziek és a szomszéd határbeliek között egy földdarab miatt határvillongás volt. Végre megjelentek a helyszínen a váregye kiküldöttei, és mivel nem tudtak igazságot tenni, azt mondták a selpőczieknek, hogy ha meg mernek esküdni, hogy az a föld, a melyen állanak, csakugyan a selpőczii határhoz tartozik, akkor megkapják. Erre a selpőcziek nagyot gondoltak és megkérték a kiküldötteket, hogy engedjék őket rövid időre alaposabb tájékoztatás és megfontolás végett hazamenni. Otthon azután az egyik azt tanácsolta nekik, hogy mindenki

tegyen a csizmájába egy marék földet és úgy húzza föl a csizmát és akkor nem fognak hamisan esküdni, mert hiszen tényleg a saját földjükön fognak állani. Ez meg is történt; de valaki besúgta e parasztfurfangot, és mikor azután a selpőcziek kijöttek, hogy az esküt letegyék, a kiküldöttek ezt azzal fogadták, hogy: "Jól van! Ha tiétek az a föld, a melyen álltok, akkor a tiétek ez a mogyorófa is, mely e földön áll." Erre sorba lehuzatták a jelenvoltakat és az azon földterületen állott mogyorófáról vágott pálczákkal egyenként huszonötöt verettek rájuk.

Gúnynevek.

A vármegye lakosai között a gúnynevek is eléggé el vannak terjedve. A legtöbb természetesen olyan, mely az egyenlő nevéek megkülönböztetésére szolgál. Az alsócsallóközi járásban mindenütt ismert és elterjedt gúnyneveken kívül használatos még a *kukkó*, *tottyá*, *toplaki* és *toholi*, a mi mind butát és ügyefogyottat jelent. Nagyudvarnok vidékén a hülye = *süsitek*, az esztelen = *gónó* és a tehetetlen = *letymetyutyi*. Eperjesen a nagyothallót = *süket-hordónak* nevezik, a semmiházit pedig *kulipinczom*-nak. A Felső-Csallóközben, Tárnokon, a ronda = *vicskus*, a törpe = *égevény*, a gyarló = *málé*. Szászon az elhagyottan felnőtt gyereket *váltott* gyerekeknek mondják. Olgyán a gyenge ember: *lütyő-hütyő*, a hülye meg *gyüge*. Kismagyarokon a cigányok gúnyneve *kalakala*, *éza*, *kalapiri* és *feketefazék*. Jókán az ügyetlen = *trulló*, a féleszű = *söre*, az együgyü = *kukkó*. Éberhardon a képtelen vagy tehetetlen = *tapitnya*. Maczházán, a kit bosszantani akarnak, azt *ürgehizlalónak* nevezik. A galántai járásban leginkább csak a zsidókra alkalmaznak gúnyneveket, melyek egyszersmind ismertető nevek is, és valamely sajátságos vagy komikus tulajdonságuk vagy foglalkozásuk révén ragadtak rájuk. Ilyenek a *Rozsdás*, *Mitugrász*, *Térdes*, *Vörös*, *Roszkorgyütt*, *Plúsz*, *Prekacs*, *Pukacs*, *Görény*, *Gégés*, *Hebegő*, *Végigüres*, *Nyakiqláb* stb.

A vármegyebeli németek között is találunk néhány eredeti gúnynevet, különösen a felsőcsallóközi járásban. Dénesden, a kinek azt akarják mondani, hogy megbicsaklott az esze, annak azt mondják: *Du Feit!* - *Lahmpoczn* az olyan tehetetlen ember, a ki ott marad, a hova teszik. Az ostoba = *Kochl*. Az ügyetlen férfi = *Töli*. Az ügyetlen nő = *Traml*. A kofáskodó = *Plodava*. Felőcsöllén a csavargó = *Schlunderl*, a könnyelmű = *Haderlak*. Hidason nagyon sok lévén a hasonló nevű lakos, ezeket mindenféle melléknevekkel különböztetik meg egymástól. Így például Wenhardt Jánost, *Stefl Jokl Hanslnak*, Schwartz Jakabot *Bieber Léni Joklnak*, a két Putz János közül az egyiket Mitze Jánosnak, a másikat Schulmeister Jánosnak nevezik, mert legénykorában rövid ideig a tanítót helyettesítette stb.

A megyebeli tótok közt is sok a megkülönböztető név, de kevés a gúnynév. A jakabfalviakat békáknak nevezik és rájuk fogják, hogy mikor egy békajárásos esztendőben valaki azt a megjegyzést tette előttük, hogy Bécsben mindenén túl lehet adni, vérszemet kapva, zsákszámra vitték a békákat Bécsbe, eladni. Ennek a révén a jakabfalviakra azt is ráfogják, hogy mindenben igazuk van, mert hiszen a béka is mindig és mindenre azt mondja: recht, recht, recht. A detrekőcsütörtökietek bravencsároknak, vagyis hangyászoknak csúfolják, mert sokan közülök hangyatojás-szedéssel foglalkoznak. Az almásiakat meg hubaniak-nak gúnyolják, mert taplóval kereskednek.

A pozsonymegyei magyar nép nyelvének jellemzéséül legjobbnak tartjuk, párbeszéd vagy mese alakjában, néhány jellemző példát ide iktatni.

249Tájszólás a magyaroknál.

A megyei tájszólásra nézve általánosan jellemző a következő kis mese:

Mikor én még bajczos legény vótam, apám még futilóti gyerekek vót, e'kú'dött engem szántonyi nígy ökörree', de kettő nem a mienk vót, kettő még a másé. A min' szántogatok, eetörött az ustornyelem. Gondú'kottam magomba, hogy micsináljok. Mire visszatértem, akkora nagy (jegénye) pálmofa lett belül, hogy né láttom fő a tetejire. Gondú'kottam magomba, lesz-e

rajta ustornyél. Annyira másztom, annyira másztom, hogy rajta egy likat talátom, a likba jegényefiak vótak. Belészúrtam az öklömöt, assë gyött ki, belészúrtam a fejemét, assë gyött ki. Gondú'kottam magamba, micsináljok. Haza futottam. Apám ippen a kerbe jázczott kisfejszëjivee, én még eekpatam túle, mire a mindefféle kicsiny gyerék eekezte a sírást. Én még kivágtam a fejemét a likbú, a jegénye fiakot a fogaim közé szëttem, azok még eebërrentek velem. Annyira vittek, annyira vittek, a hogy Vöröstengër közepibe értünk. Gondú'kottam magamba, hogy micsináljok; bárcsak vóna nálom egy kis madzag! Szërëncsére zsebëmbe vót egy kis korpa, abbú hama-hama madzagit sodortam és leereszkëttem a tengërbe. Erre a tengër két ódala annyi halat öntött ki, hogy tizënöt székér sëm bírta vóna eevinynyi, de egy mesztelen cigánygyerék ott futkározott, nos, az mind a keblibe rakta, még hazavitte.

Záradékul még egy példát idézünk:

"Jó röggeet Këlëmpa sógor!" "Agygyon Isten Boráros sógor. Má mëgin veszekëdik a zidó". - "Az ám, peig ippen a színámot köllött vóna haza lóditanyi, de mos má mëgëtte a fene! Há' sógor behordta-e az övét?" "A szigetbú behoztam, hanem a rakotlási még kint van." "No akkor há jó van! Én má nëm tom, mi lësz ebbú a zidóbú, peig má ölöget elázott a főd, még a kurumpi töve is." "Kihúzza a hetet sógor, én má rávigyáztom, hogy ha hetfín kezdi, há vesárnopig ee nem akar ányi; ippeg úgy van, mikor a szél fúj." "Há Isten álgyo még, menek, mer a pocziknak hozunk bort; tennap még a Neipórnak vittünk kúszenet, hónap mög aakaamossén (alkamasint) a Szajf susztërt kó a szëmczi vásárro vinnyi." "No há Isten álgyo meg sógor!" "Hasonlókíppen."

A tót nyelvnek a vármegyében sincs semmi különös sajátsága. Legföljebb a malaczkai járás felső vidékén, azokban a községekben található az általánostól valamivel nagyobb eltérések, a hol az ide telepedett habánusok laktak és laknak, és azokban a községekben, melyek azelőtt horvátok voltak, de eltótosodtak. Ezeknek a részletesebb ismertetése azonban inkább ethnographiai szakmunkába való.



Pozsonymegyei régi fazekasmunkák és hímzések.
Spitzer Mór széleskúti gyűjteményéből